

Nr 3.

Av herr **Clason m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts propositioner angående extra krigstidstillägg åt befattningsinnehavare och f. d. befattningshavare i statens tjänst samt änkor och barn efter statstjänare.*

I nådig proposition nr 1 till innevarande års urtima riksdag angående extra krigstidstillägg för senare halvåret av år 1918 och tills vidare under år 1919 åt befattningsinnehavare i statens tjänst har Kungl. Maj:t föreslagit bland annat följande:

Det extra krigstidstillägget skall utgå med en tredjedel av de å 1918 års senare hälft belöpande avlöningsförmåner, varå krigstidstillägget beräknas, eller, där beloppet enligt denna beräkningsgrund skulle understiga 300 kronor för samma tid räknat, med sistnämnda eller där emot svarande belopp, dock med iakttagande att ingen må uppbära mera än 4 kronor 50 öre per dag, ej heller mera än hälften av de avlöningsförmåner, varå krigstidstillägget beräknas.

Vidare har Kungl. Maj:t i propositionen nr 2 angående extra krigstidstillägg åt f. d. befattningsinnehavare i statens tjänst föreslagit, bland annat, att det extra tillägget till dessa f. d. befattningsinnehavare skall utgå med en tredjedel av vad å 1918 års senare hälft belöper av den pension eller det årliga understöd, varå krigstidstillägget beräknas enligt kungörelsen av den 22 mars 1918, med iakttagande dock att det extra krigstidstillägget icke må överstiga 250 kronor.

Slutligen har Kungl. Maj:t i propositionen nr 3 angående extra krigstidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningsinnehavare i statens tjänst föreslagit, bland annat, att det extra tillägget skall utgå med en tredjedel av vad å 1918 års senare hälft belöper av den pension eller det årliga understöd, varå krigstidstillägget enligt nyss nämnda kungörelse beräknas, dock med vissa i propositionen närmare angivna maximi- och minimigränser.

Bihang till urtima riksdagens protokoll 1918. 3 saml. 2 häft. (Nr 3-4.) 1

De extra krigstidstillägg, som statstjänarna genom riksdagens bifall till ovan återgivna bestämmelse skulle komma i åtnjutande av, äro, fastän dessa tillägg procentuellt sett utgöra en ganska avsevärd ökning av de av 1918 års lagtima riksdag beslutade tilläggen, dock enligt vårt förmenande ingalunda tillräckliga för att effektivt bringa hjälp åt statens befattningsinnehavare, de högre såväl som de lägre, i deras genom den abnorma prisstegringen av livsförnödenheterna iråkade bekymmersamma ekonomiska ställning.

Det erkännes numera allmänt, att ingen samhällsklass i samma grad som statens befattningshavare lider under dyrtidens tryck. Med sina fasta löneinkomster, reglerade med hänsyn till prisförhållanden, som redan före världskrigets utbrott i flera fall voro antikverade, hava ämbets- och tjänstemännen sett sin ekonomiska ställning år från år försämrast. Läget för det stora flertalet tjänstemän, som sakna förmögenhet, är ock för närvarande sådant, att det utan överdrift kan karaktäriseras såsom förtvivlat.

Man säger icke för mycket, om man påstår, att den hjälp, som statsmakterna hittills beviljat statens befattningshavare, och alldeles särskilt dem i de högre graderna, varit otillräcklig och lämnat åt befattningshavarna att själva bära den ojämförligt tyngsta delen av dyrtidsbördan. Bortsett från en obetydlig krigstidshjälp under år 1916 åt befattningshavare med högst 2,000 kronors inkomst, var det först för år 1917, alltså mer än två år efter kristidens utbrott, som förhållandena ansågos hava förvärrats därhän, att ett mera allmänt lönetillägg blev nödvändigt. Det sålunda beviljade krigstidstillägget utgick med 25 procent för högst 1,000 kronors avlöning för att därefter successive minskas och slutligen helt och hållet upphöra vid inkomst över 9,800 kronor. Vid detta års lagtima riksdag gick man som bekant än ett steg längre och beviljade ett krigstidstillägg, som, utom av en s. k. grundplåt av 365 kronor, utgöres av ett procentuellt lönetillägg av $33 \frac{1}{3}$ procent. Någon inkomstgräns uppåt för rätten till detta lönetillägg fastställdes icke, men däremot ett högsta belopp (2,007:50 kronor), som tillägget jämte kristidshjälp icke fick överstiga.

Redan då detta års krigstidstillägg beviljades, påpekades, att det samma var alldeles otillräckligt och i själva verket betecknade en avsevärd försämring i jämförelse med 1917 års lönetillägg. Vid den tidpunkt, då nämnda beslut fattades, hade levnadskostnaderna enligt socialstyrelsens bekanta kristidsbarometer stigit med 52 procent, och det beviljade lönetillägget motsvarade åtminstone för det stora flertalet befattningshavare sålunda hälften av denna stegring. Men då riksdagen

innevarande år fattade sitt beslut om ett tillägg av $33\frac{1}{3}$ procent — utom grundplåten — hade dyrtidsbarometern redan stigit till 103 procent. För att icke tjänstemännens ekonomiska ställning relativt taget skulle försämras, hade konsekvensen därför krävt ett krigstidstillägg för detta år av åtminstone 50 procent.

Sedan nyssnämnda beslut fattats, har emellertid stegringen i levnadskostnaderna alltjämt fortgått, och i denna stund visar, enligt nyligen offentliggjorda uppgifter, dyrtidsbarometern en siffra av 142 procent. Uttryckt i absoluta tal innebär denna siffra, att en tjänstemannafamilj, som före krisen (maj 1914) hade en årsinkomst av 2,000 kronor, för att nu upprätthålla samma levnadsstandard måste hava sin årsinkomst ökad till 4,840 kronor. Gör man samma beräkning även för högre inkomstgrupper, kommer man till följande resultat:

Beräknad årsbudget.	
Före krisen:	Oktober 1918:
3,000 kronor	7,260 kronor
4,000 »	9,680 »
5,000 »	12,100 »
6,000 »	14,540 »
7,000 »	16,940 »
8,000 »	19,360 »

Socialstyrelsens levnadskostnadsberäkningar hänföra sig visserligen endast till en s. k. normalbudget om 2,000 kronor. Men det lider intet tvivel, att icke dessa beräkningar, i stort sett, gälla även för betydligt högre inkomstklasser. Detta har framgått ur analoga undersökningar, som verkställtts såväl här i Sverige som i utlandet. En närmare eftertanke säger oss också, att så måste vara fallet. En prisstegring av den styrka och varaktighet som den vi nu uppleva sträcker sina verkningar till varje gren av det ekonomiska livet och omfattar varje nyttighet, varje tjänst, vi nödgas taga i anspråk.

Jämför man de ovan beräknade levnadskostnaderna för tjänstemännen med de i våras beviljade krigstidstilläggen, kan man icke undgå att finna proportionen alltför orimlig, särskilt i de grader, som icke komma i åtnjutande av krigstidshjälp eller rabatter. I själva verket betalar ju numera staten inom vissa avlöningsgrupper tjänstemännen, efter penningvärdet räknat, icke ens hälften av den lön, de vid sin utnämning tillförsäkrats. Det är icke små belopp, varmed köpkraften av tjänstemännens löner minskats under de fyra krigsåren, och att tjänstemännen över huvud kunnat draga sig fram, kan icke förklaras

annat än genom en i många fall högst väsentlig nedsättning av deras levnadsstandard eller genom ökad skuldsättning, ofta bådadera.

Det kommer säkerligen att invändas, att det dock icke kan ifrågasättas, att staten skulle hålla sina befattningsinnehavare helt och hållet skadeslösa för det ekonomiska tryck, som kristiden utövar. Ehuru staten på andra områden måste handla efter en sådan grundsats, exempelvis vid inköp av livsmedel, driftsförnödenheter, anskaffande av arbetskraft från den fria marknaden, bestämmande av tariffsatser m. m., har detta dock icke ifrågasatts beträffande tjänstemännens löner. Men det gäller att tillse, att den andel av kristidsbördan, som lämnas åt statens befattningsinnehavare själva att bära, icke blir alltför tung. Den förpliktelse till billighet, som staten äger mot alla medborgare, åligger den icke i mindre grad mot dess egna befattningsinnehavare, som ställt sin arbetskraft till dess förfogande.

När man talar om tjänstemännens skyldighet att »inskränka sig», att »nedbringa sina levnadskostnader» etc., må man då också anvisa, huru dessa besparingar skola göras. Redan före kriget torde tjänstemannalönerna icke varit högre än att de medgivit endast blygsamma anspråk ifråga om levnadsstandarden, och under nuvarande förhållanden kan man tryggt påstå, att denna nedbringats till en gräns, under vilken det icke utan allvarlig fara är möjligt att gå. En utgiftspost, ifråga om vilken under normala förhållanden i åtskilliga fall besparingar kunnat göras, är bostadshyran. På denna punkt skulle, när nöden tvingar, en reducering av levnadsstandarden måhända i vissa fall kunna ske. Huru stora betänkligheter en dylik reducering än ur andra synpunkter är ägnad att väcka, själva tidsförhållandena förbjuda dock numera oftast denna utväg. Åtminstone i de större och medelstora städerna äro i allmänhet särskilt mindre lägenheter omöjliga att anskaffa, och många tjänstemän nödgas därför, trots dyrtidsstegringen även på detta område, behålla sina hittillsvarande bostäder.

Det har anmärkts, att tillfälliga lönetillägg under en kristid som den nuvarande, vilken ytterst beror på missförhållandet mellan penningtillgången och varumängden, egentligen skulle vara till skada mera än till gagn. Genom att öka lönerna, ökar man tjänstemännens köpkraft, vilket i sin ordning skulle medföra ytterligare prisstegring. Detta ligger emellertid vid sidan av den föreliggande frågan, som helt enkelt gäller om statstjänstemännens löner böra hållas på en lägre nivå, under det att andra samhällsklasser genom ökade inkomster anpassa sig efter de förändrade ekonomiska förhållandena. Och därvid kan icke nog tagas i betraktande, att det är ett eminent statsintresse att hålla statstjänste-

mannakåren uppe. En tjänstemannaklass, som pressas av ekonomiska trångmål och nöd, försvagar utsikterna till ett gott statsarbete. Nuvarande ställning på detta område är ock menlig för statstjänstemännens rekrytering. Den har gjort icke blott att många, särskilt yngre och dugande förmågor, mer och mer försmå statstjänsten och i stället uppsöka enskilda, långt mera lönande anställningar. »Flykten från statstjänsten» är icke allenast ett tomt ord. Bakom det ligger en allvarlig verklighet, en verklighet, som för varje dag blir alltmera hotande. Klart är nämligen, att det just är de mest dugande, de mest energiska av särskilt de yngre statsbefattningsinnehavarna, som överge statstjänsten. En ännu större fara ligger emellertid däri, att statstjänsten icke längre verkar lockande på just de dugligaste elementen. Rekryteringen av statens verk är redan nu förenad med mycket stora svårigheter, svårigheter som ökas för varje dag som går. I stället för att staten tidigare kunde välja bland de dugligaste och bästa, som lämnade universiteten och andra högre bildningsanstalter, är det fara värt, att man kommer därhän, att statstjänsten får åtnöja sig med vissa svagare element, som av brist på företagsamhet eller andra liknande orsaker icke passa för enskild verksamhet. Faran för en dylik sakernas utveckling blir så mycket större, som statsförvaltningens verksamhetsområde dagligen vidgas.

Dessa synpunkter, nämligen att genom tillfredsställande avlöningar locka till sig dugande krafter, ha gjort sig gällande snart sagt inom alla arbetsanställningsområden utom ifråga om statstjänsten. De krigstidstillägg, som utbetas av tjänstemän anställda hos enskilda arbetsgivare och kommuner, äro också oftast väsentligt högre än vad statsverket åtminstone hittills erbjudit.

I nu föreliggande proposition till riksdagen angående extra krigstidstillägg till befattningsinnehavare i statens tjänst, liksom i den framställning i samma ärende, som inkom till innevarande års lagtima riksdag, har Kungl. Maj:t vid utformande av dessa propositioners allmänna motiveringar särdeles övertygande framhållit de skäl, som tala för en effektiv ekonomisk hjälp till statstjänarna. Riksdagen har likaledes, bland annat i sin skrivelse innevarande år angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1918, understrukit dessa av Kungl. Maj:t framförda synpunkter. Vid bestämmande av avlöningstilläggen har Kungl. Maj:t emellertid stannat vid belopp, som, särskilt för vissa grupper av statstjänare, lämnat i hög grad otillräcklig ekonomisk ersättning för kristidens verkningar. Det extra krigstidstillägget har sålunda i förevarande proposition efter en närmare motivering, som återfinnes på sid. 18, satts till 33 $\frac{1}{3}$ procent på de löneförmåner, som en befattnings-

innehavare åtnjuter under senare hälften av innevarande år, varjämte en stark begränsning uppåt på dessa $33\frac{1}{3}$ procent föreligger, i det att ingen befattningshavare må uppbära högre tillägg än 4.50 kronor per dag. Denna begränsning nedsätter procentsatsen för exempelvis 6,000 kronors årsavlöning till 28 procent, för 7,500 kronors avlöning till 22 procent och för 9,000 kronors avlöning till 18 procent. Med fast hänsyn till den procentuella fördyringen av levnadsomkostnaderna under de månader som förflutit sedan lagtima riksdagens beslut i ärendet fattades, framgår med all önskvärd tydlighet, att den nu föreslagna dyrtidshjälpen icke står i väl avvägd proportion till den inträffade prisstegringen. Denna omständighet påpekas även i den kungl. propositionen, men det utsäges tillika, att Kungl. Maj:t vid tillmätande av krigstidstilläggens storlek vid detta tillfälle liksom förut måst ledas av den grundsatsen, att statens befattningsinnehavare, i likhet med det stora flertalet av andra medborgare, själva måste bära någon del av dyrtidens tunga.

Den grundsats, som Kungl. Maj:t sålunda anför, må till sin allmänna princip vara nog så riktig, men en rigorös tillämpning av denna princip i förevarande fall på det sättet, att av den senast skeende prisökningen statstjänarna själva, eller i varje fall betydande grupper av dessa, skola bära den väsentliga delen, kan uppenbarligen icke vara överensstämmande med rättvisa och billighet. Allaredan vid den av lagtima riksdagen innevarande år företagna regleringen mellan prisökningen och krigstidstilläggen fingo statstjänarna sig pålagda en dryg proportion av då förhandenvarande prisökning. Att nu ytterligare fortsätta på denna väg måste uppenbarligen leda till en så väsentlig nedsättning i statstjänstemännens förmåga att motstå dyrtidstrycket, att en fullständig nedbrytning av kårens ekonomi kan befaras med därav följande olycksbringande konsekvenser för hela vår statsförvaltning.

Under sådana förhållanden anse vi, att en ökning av de av Kungl. Maj:t föreslagna extra krigstidstilläggen är synnerligen av behovet påkallad, samt att denna ökning bör sträcka sig både till minimibeloppet, procentsatsen och maximibeloppet. Vi föreslå för den skull, att minimibeloppet 300 kronor höjes till 500 kronor, att procentsatsen sättes till 50 procent i stället för $33\frac{1}{3}$ procent och att maximibeloppet ökas till 1,500 kronor.

Ifråga om Kungl. Maj:ts proposition nr 2 angående extra krigstidstillägg åt f. d. befattningsinnehavare i statens tjänst samt propositionen nr 3 angående extra krigstidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst, torde icke någon sär-

skild motivering av oss behöva framföras för vår uppfattning, att även här en höjning av de av Kungl. Maj:t föreslagna beloppen är av behovet påkallad. Staten måste även i dessa fall tillse, att det tunga dyrtidstryck, som vilar på f. d. statstjänare och änkor och barn efter statstjänare, i någon större utsträckning än vad som skulle bliva fallet, om Kungl. Maj:ts förslag antoges, blir avlägsnat.

I anslutning till vad som ovan blivit anfört tillåta vi oss hemställa, att riksdagen måtte besluta,

dels att avdelning II i propositionen nr 1 må erhålla följande ändrade lydelse:

II) förklara, att det extra krigstidstillägget skall utgå med *hälften* av de å 1918 års senare hälft belöpande avlöningsförmåner, varå krigstidstillägget beräknas, eller, där beloppet enligt denna beräkningsgrund skulle understiga 500 kronor för samma tid räknat, med sistnämnda eller däremot svarande belopp, dock med iakttagande att ingen må uppbära mera än 1,500 kronor, ej heller mera än två tredjedelar av de avlöningsförmåner, varå krigstidstillägget beräknas;

dels att avdelning b) i propositionen nr 2 må erhålla följande lydelse:

b) förklara, att det extra krigstidstillägget skall till vederbörande f. d. befattningsinnehavare eller, om han efter juni månads utgång avlidit, till hans stärbhusdelägare utgå med *hälften* av vad å 1918 års senare hälft belöper av den pension eller det årliga understöd, varå krigstidstillägg beräknas enligt ovannämnda kungörelse av den 22 mars 1918, med iakttagande dock att det extra krigstidstillägget icke må överstiga 400 kronor; samt

dels att avdelning b) i propositionen nr 3 må erhålla följande lydelse:

b) förklara, att det extra krigstidstillägget skall, utan annan begränsning med avseende å beloppet än nedan angives, till vederbörande pensionär eller understödstagare eller, därest denna efter juni månads utgång avlidit, till stärbhusdelägare utgå med *hälften* av vad å 1918 års senare hälft belöper av den pension eller det årliga understöd, varå krigstidstillägg

beräknas enligt ovannämnda kungörelse av den 22 mars 1918; dock med iakttagande att det extra krigstidstillägget

dels icke må understiga 50 kronor för pensionsberättigad änka och 30 kronor för annan pensionär eller understödstagare,

dels icke må överstiga för pensionsberättigad änka 150 kronor, ifråga om pensionsberättigad änka med pensionsberättigade minderåriga barn 150 kronor för änka och 50 kronor för ett vart pensionsberättigat barn,

för pensionsberättigat minderårigt barn utan pensionsberättigad moder 150 kronor,

ifråga om pensionsberättigade minderåriga syskon utan pensionsberättigad moder 150 kronor för det första med tillägg av 50 kronor för ett vart av de övriga; samt

för annan pensionär eller understödstagare 150 kronor.

Därjämte hemställa vi, att utskottet måtte föreslå de förändringar i övrigt i Kungl. Maj:ts ifrågasvarande propositioner, som på grund av våra ovannämnda förslag kunna påkallas.

Stockholm den 6 november 1918.

Sam. Clason.

J. W. Spens.

Th. Borell.
